

Венелин Цачевски

**КАЗИМИР ЕРНРОТ В ИСТОРИЯТА
НА БЪЛГАРИЯ**

– ВОЕНАЧАЛНИК И ДЪРЖАВНИК –

София, 2013

**Книгата е посветена на
180-годишнината от рождението
на Казимир Ернрот.
През 2013 г. се навършват 100 години
от смъртта на Казимир Ернрот.**

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на автора и на издателство „Изток-Запад“.

© Венелин Цачевски, автор, 2013
© Издателство „Изток-Запад“, 2013

ISBN 978-619-152-260-6

ВЕНЕЛИН ЦАЧЕВСКИ

КАЗИМИР
ЕРНРОТ
В ИСТОРИЯТА
НА БЪЛГАРИЯ

— ВОЕНАЧАЛНИК И ДЪРЖАВНИК —

*ПРОСПЕРИРАТ ОНЕЗИ НАРОДИ,
КОИТО ПРАВЯТ НЕ ТОВА,
КОЕТО ИСКАТ, А КОЕТО ТРЯБВА,
И НЕ КОГАТО ГО ЖЕЛАЯТ,
А КОГАТО СЕ НАЛАГА.*

КАЗИМИР ЕРНРОТ

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	7
I. УЧАСТИЕТО НА К. ЕРНРОТ В ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ ОТ ОСМАНСКО ВЛАДИЧЕСТВО	13
1. От Сееста до България: хроника на една бляскава военна кариера	13
2. Бойният път на ген. К. Ернрот по време на Руско-турската война през 1877–1878 г.	20
3. Участието на Трети финландски батальон в освобождението на България.....	39
4. С благодарност към К. Ернрот.....	69
II. С ДЪРЖАВНИЧЕСКА МИСИЯ В БЪЛГАРИЯ (1880–1881)	77
1. Назначаването на К. Ернрот за военен министър на Княжество България..	77
2. Ликвидирането на разбойничеството в Източна и Южна България.....	84
3. Приносът на К. Ернрот за развитието на българската армия	114
III. К. ЕРНРОТ – ЕДИН ОТ ОСНОВОПОЛОЖНИЦИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА ДИПЛОМАЦИЯ.....	163
1. Статутът на К. Ернрот в българското правителство	163
2. Участието на К. Ернрот в решаването на „железопътния въпрос“	169
3. К. Ернрот и преговорите за правилата на корабоплаване по река Дунав.....	194
IV. РОЛЯТА НА К. ЕРНРОТ ЗА УСТАНОВЯВАНЕТО НА РЕЖИМА НА ПЪЛНОМОЩИЯТА	209
1. Еволюцията на политическата обстановка в Княжество България	209
2. К. Ернрот – премиер на Княжество България.....	255
3. Преврат или не: какво се е случило на 27 април 1881 г.?.....	325
V. ЗАВИНАГИ СВЪРЗАН С БЪЛГАРИЯ	357
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	371

ИНФОРМАЦИОННИ ИЗТОЧНИЦИ	379
ПРИЛОЖЕНИЯ	417
РЕЗЮМЕ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК	473
РЕЗЮМЕ НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК.....	487
СЪДЪРЖАНИЕ НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК	500
ЗА АВТОРА	501

ВЪВЕДЕНИЕ

За мнозинството, включително образованите българи, Казимир Ернрот е непознато или малко познато име. Това изглежда учудващо, тъй като, макар и за сравнително кратко време, той е заемал високи постове в държавното управление през първите години след освобождението на България от османско владичество през 1878 г. В продължение на година и три месеца – от началото на април 1880 г. до 1 юли 1881 г., К. Ернрот е бил военен министър на Княжество България. Той е бил четвъртият поред чужденец – висш руски офицер, който е заемал тази длъжност. В течение на повече от два месеца (от 27 април до началото на юли 1881 г.) К. Ернрот е изпълнявал функциите на министър-председател на Княжество България. Той е бил първият и един от двамата чужденци (другият е Леонид Соболев), които са били начело на правителството в историята на България. По същото време К. Ернрот е изпълнявал функциите на министър на вътрешните работи, а през известен период и на външните работи.

Освен че е бил български държавник, К. Ернрот е участвал в Руско-турската война през 1877–1878 г., по време на която той е командвал пехотна дивизия, освободила редица български селища в Североизточна България, между които градовете Търговище, Омуртаг и др. По произход К. Ернрот е финландец, но тъй като по това време Финландия не е била самостоятелна държава, а със статут на Велико княжество в състава на Руската империя, в освободителната война и като български държавник той официално е представлявал Русия.

Основната причина за това, че К. Ернрот е непознат за мнозинството българи, е, че за него е писано сравнително малко в публикации, предназначени за широката публика. Не ми е известно в България да е била публикувана досега научна книга за неговата дейност като български държавник и за участието му в освободителната Руско-турска война през 1877–1878 г. Като частично изключение би могло да се счита изследването, посветено на К. Ернрот с автор историка Г. Ст. Генов в самостоятелна книжка на списание „Исторически архив“ от 1999 г.⁽¹⁾ Но колко „обикновени“ българи са го чели? Сещам се също за излъчения през 1998 г. по Българската национална телевизия документален филм на режисьора Асен Владимиров „За Ернрот, без пристрастия“. Вероятно зрителската аудитория на излъчения филм не е

била голяма или вече е бил забравен от повечето от онези, които са го гледали, след като на моя въпрос дали знаят нещо за К. Ернрот повечето българи ме гледаха с недоумение. Явно същият е бил ефектът на моя статия за К. Ернрот, която през 2012 г. публикувах на цяла страница в многотиражен български вестник⁽²⁾.

В българската историография К. Ернрот не е оставен без внимание. Факт е обаче, че той „присъства“ главно като участник в събитията, оказващи влияние от почти всички историци като държавен преврат, извършен от княз Александър I Батенберг на 27 април 1881 г., след който бил установен т.нар. режим на пълномощията. На тази интерпретация на случилите се тогава събития се дължи преобладаващата негативна оценка на ролята на генерал К. Ернрот като български държавник. Сред публикациите по този въпрос се откроява книгата на българския историк Илчо Димитров „Князът, конституцията и народът“⁽³⁾. Считаю, че това е причината за сдържаното отношение към дейността на К. Ернрот като военен министър, чиито заслуги би трябвало да изглеждат безспорни, но се оказва, че не така. Ще посоча книгата на Георги Вълков „Руските учители на българското воинство“, в която на К. Ернрот е отделено малко, почти символично място, а в оценката за него се съдържат квалификации като „политически реакционер“ и „привърженик на грубата сила“⁽⁴⁾.

В същото време, с частично изключение на Г. Ст. Генов, не съм срещал систематизирано описание от български историк на участието на генерал К. Ернрот в Руско-турската война през 1877–1878 г. Откъслечна информация за него се съдържа в книгите на Цонко Генов „Освободителната война 1877–1878“ и почти дублиращата я по съдържание от същия автор „По бойния път на освободителите, 1877/1878“, на Георги Георгиев – „Освободителната война 1877–1878“, и др.⁽⁵⁾ Почти същото е положението относно дейността на К. Ернрот като министър на външните работи⁽⁶⁾.

В общия контекст на събитията по това време в Княжество България дейността на К. Ернрот като български държавник не е оставена без внимание във фундаменталния труд на Симеон Радев „Строителите на съвременна България“⁽⁷⁾. За него е писал също Захарий Стоянов⁽⁸⁾. На К. Ернрот е отделено място в спомените на съвременници⁽⁹⁾. На ролята му в установяването на режима на пълномощията през 1881 г. е отделил внимание също Стефан Цанев в „Български хроники“⁽¹⁰⁾. За него има различна, макар и кратка информация, в публикации на някои други автори и документални сборници и изследвания⁽¹¹⁾.

Сред посочените публикации се откроява историческото изследване на Г. Ст. Генов „Железният мъж“, или принос към биографията на финландеца К. Ернрот – участник в освобождението на България, неин военен министър и премиер (1877–1881)“. Освен че е първото, то е също единствено-

то самостоятелно научно изследване за ролята на К. Ернрот в историята на България. То обхваща дейността на К. Ернрот като руски военачалник по време на Руско-турската война през 1877–1878 г. и държавник на България. Трудът на Г. Ст. Генов е единственият в българската историография, в който оценката за дейността на К. Ернрот като български държавник е положителна. Специфично място в публикациите от български автори за К. Ернрот заема романизираната книга на Стефан Илинов „Обърнатата страна“, в която е описан животът на бележития финландец по време на неговия престой в България през 1880–1881 г. Оценката на автора за дейността на К. Ернрот е изцяло позитивна⁽¹²⁾.

В Русия интересът към личността на К. Ернрот е проявен почти изключително по отношение на неговата роля в събитията, които предшествали установяването на режима на пълномощията. Относно участието на К. Ернрот в Руско-турската война през 1877–1878 г. информацията е оскъдна и доколкото я има, се съдържа главно в мемоарна литература⁽¹³⁾. В руските исторически публикации отношението към личността и ролята на К. Ернрот като български държавник, особено като министър-председател, е различно и варира между по-голяма или по-малка критичност и положителни, дори възторжени оценки⁽¹⁴⁾.

Във Финландия също е проявен интерес към дейността на К. Ернрот в България. Повечето публикации са отпреди много години, но има също така и някои по-нови изследвания⁽¹⁵⁾. Сред тези публикации се откроява биографичната книга за живота на К. Ернрот, която е написал неговият племенник Магнус Ернрот. Книгата е най-значимото произведение на М. Ернрот – един от малцината в рода Ернрот, който се отдал на писателската професия. Книгата му за генерал К. Ернрот има историческа и научна стойност, тъй като е основана на проучена информация, съдържаща се в архивни източници и различни публикации. М. Ернрот е един от първите изследователи на живота на К. Ернрот, който е използвал данни от държавния архив в България. По време на неговото посещение в България през 1963 г. той е предоставил като дар на БАН документи от архива на К. Ернрот. Сред тях особено ценни са няколко писма от кореспонденцията между К. Ернрот и тогавашния руски военен министър Дмитрий Милютин⁽¹⁶⁾.

М. Ернрот публикувал книгата си за К. Ернрот през 1967 г., когато бил на 66 години. Тя е озаглавена „Kasimir Ehrnrooth. Kolmen Aleksanterin. Kahten tsaarin ja yhden ruhtinaan – uskollinen palvelija“ („Казимир Ернрот. Тримата Александър. Двама царе и един княз – верен служител“). Специално място в книгата е отделено на участието на К. Ернрот в Руско-турската война през 1877–1878 г. и като премиер и военен министър на България. След 35 години (2002) книгата е претърпяла второ издание на финландски и шведски език („KASIMIR EHRNROOTH. Trogen tvenne tsarer och en furste

Alexander“ („Казимир Ернрот: Верен на двама царе и принц Александър“). По това време М. Ернрот вече не е бил между живите (починал е двадесет години по-рано – през 1982 г.).

Един от финландците, който е писал за К. Ернрот, е бил Й. Микола. Дватама се срещнали през втората половина на 80-те години на XIX век по времето, когато К. Ернрот е бил заместник-канцлер на тогавашния Александровски (дн. Хелзинкски) университет. Й. Микола е следвал славистика в университета в град Харков, където по същото време е преподавал професор Марин Дринов. Както на много други студенти, К. Ернрот подпомогнал обучението на Й. Микола, който впоследствие станал един от изтъкнатите финландски учени в областта на славянската лингвистика. През 1938 г. Й. Микола е публикувал биографичен очерк за дейността на К. Ернрот като български министър и премиер.

Макар и косвено, С. Столбери (вероятно в превода на името ѝ на български е допусната грешка, тъй като фамилията ѝ е Столберг) също е имала жизнена връзка с К. Ернрот, но тя се отнася за нейния праядо – К. Е. Столберг, който притежавал вила на 15 километра от имението „Сееста“, където К. Ернрот се установил да живее след пенсионирането му през 1891 г. По-късно К. Столберг купил къща в Хелзинки, която била наета от К. Ернрот и където живял през последните десетина години от своя живот. Братовчедът на праядото на С. Столберг – Карл Юхо Столберг, който бил избран за първи президент на Финландия през 1919 г. след обявяването на финландската независимост две години по-рано, също познавал К. Ернрот, когато посетил като студент в родното му имение. Тези подробности е разкрила самата С. Столбери в нейния биографичен очерк, посветен главно на дейността на К. Ернрот в България. Очеркът е основан на информация, която се съдържа предимно в биографичната книга за К. Ернрот, написана от неговия племенник М. Ернрот. Този очерк е единствената публикация от финландски автор за К. Ернрот, която е преведена на български език.

Любопитен факт е, че освен български, финландски и руски публикации дейността и животът на К. Ернрот са били обект на описание от автори от други националности, които са го познавали лично по време на престоя му в България. Най-голям интерес представляват спомените на Адолф Кох, който е бил пастор в двореца на княз Александър I Батенберг⁽¹⁷⁾ и на чешкия учен историк Константин Иречек, чиято професионална и житейска съдба била тясно свързана с България. През 1879 г. К. Иречек бил поканен да заеме висока длъжност в тогавашното Министерство на народното просвещение, чието ръководство той поел по предложение на К. Ернрот след политическата промяна на 27 април 1881 г.⁽¹⁸⁾

И накрая, не мога да оставя без внимание публикациите, главно мемоарна литература, във Финландия относно финландското участие в

Руско-турската война през 1877–1878 г., довела до възстановяването на българската държавност след петвековно османско владичество⁽¹⁹⁾. Част от тези публикации са преведени на български език и се съдържат в книгата на Г. Вълчев „Финландски дневници и мемоари“⁽²⁰⁾. На пръв поглед тези публикации нямат връзка с дейността на К. Ернрот в България. Всъщност в тях е описан финландският принос за освобождението на България, за което е допринесъл също К. Ернрот като най-високопоставения финландец – генерал и командващ XI пехотна дивизия на руската армия.

К. Ернрот е част от съвременната история на България. За съжаление неговата роля като български държавник – министър-председател и военен министър на Княжество България, е не само малко известна, но е представена в мнозинството публикации едностранчиво или невярно. Целта на книгата е да покаже действителния принос на К. Ернрот в освобождението на България от османско владичество, укрепването на държавността, изграждането на армията и отстояването на интересите на страната в отношенията с Османската империя и други държави. При написването на книгата са използвани оригинални документи, съхранявани в архивния фонд на България, Финландия и Русия, а също научни, мемоарни и други публикации, посветени на К. Ернрот, развитието и външната политика на България в първите години след възстановяването на българската държавност през 1878 г.

Книгата е кулминация на проучванията ми за живота и дейността на К. Ернрот в България, които започнах, когато бях български посланик във Финландия през 2003–2006 г. Бях силно впечатлен от приносаму в освобождението на България от османско владичество и проявените от него професионални умения, воля и решителност в защитата и укрепването на българската държавност, както и от неговите морални качества. Констатирах, че К. Ернрот е бил изключителна личност, която е играла важна, но за съжаление непозната от повечето съвременни българи и финландци роля в националната ни история. Още преди да напиша книгата, направих някои публикации по този въпрос⁽²¹⁾.

Изключително съм доволен, че публикуването на книгата става през настоящата 2013 г., когато се отбелязва 180-годишнината от рождението и 100 години от смъртта на К. Ернрот. Вярвам, че тя ще позволи на повече българи, а след като бъде преведена на английски език, на читатели във Финландия и други страни да научат повече за К. Ернрот, който считам, че може с пълно основание да бъде окачествен като един от най-ярките финландски символи в историята на България.